

a Peníscola tractant de la rendició de la vila i escriu en la *Crònica* els termes de la conversa el que fa és transcriure les paraules de l'interpret, que era aragonès, i no pas les dels pobladors. Totes les cabòries sobre bilingüisme i resistència de la població cristiana són això: cabòries. Simonet, que va ésser el primer a aplicar la denominació de mossarabismes a les suposades romanalles del parlar romànic, va fer un bon embolic amb el seu *Glosario*. Hi recull, sí, termes estranys i llatins de tractats tècnics, farmacèutics, botànics, etc., però es tracta de mots que ja s'havien introduït en l'àrab anteriorment, sovint en Orient o en el nord d'Àfrica, que eren dins de la cultura àrab, com els noms dels mesos o alguns altres com *form* o *panís*, etc. (p. 50-51). També s'hi troben designacions d'institucions civils desconegudes pels musulmans, *comte*, *cort*, *notari* (p. 50) o d'institucions eclesiàstiques *capellà*, *cardenal*... i vocabulari administratiu i econòmic: *barxella*, *peita*, *protocol* (p. 52). També cal dir que molts d'aquests mots entren en l'àrab valencià vers la meitat del segle XVI (després de 1525 amb la desfeta de les Germanies) quan designen objectes i institucions desconegudes pels moriscos.

L'autora passa també a estudiar els anomenats arabismes (70 ss.) i planteja un seguit de pressupòsits a llur ús. Datació, durada i àmbits de vigència, falsa inclusió entre els arabismes de termes d'altres orígens (grec, persa, etc.). Un altre aspecte examinat per l'autora és el dels arabismes en el *Llibre dels feyts* del rei Jaume, obra a la qual atorga una gran importància. Alguns termes del llibre són aclarits i es desfan errors, per exemple en *alcald*, *real* o *marjal*, antigament *almarge* (p. 86-87) [als *Furs de València* també apareix la forma *almargals*, IX-XII-16; cf. nota]. Tot el que és dit sobre intercanvis arabigo-catalans o l'aportació d'arabismes desconeguts de València resulta d'un interès gran. Un capítol és dedicat a l'historiador Escolano (ca. 1610) i els seus pretesos coneixements de l'àrab, que resulten falsos (p. 119-128).

Barceló dedica la segona part de l'obra al que anomena *Contrastos*, i és un estudi de la fallàcia del mossàrab. Després d'una anàlisi tan completa i contundent, serà difícil que encara se segueixi amb la coneguda falla. Una llengua romànica conservada a partir de l'heretatge visigòtic no es va donar, hi hagué un canvi total de codi en favor de l'àrab. Resulta difícil d'explicar com es va produir, però és un fet. Fins al començament del segle XVII els moriscos i sobretot les dones no sabien el català (ara l'alge-mia) i els calia un interpret.

Una conseqüència de l'estudi del pretès mossarabisme és el capítol final d'aquesta segona part, dedicada a analitzar el mossàrab en l'obra de Joan Coromines. Amb respecte i delicadesa desfà les explicacions mossaràbiques del savi etimologista en els seus diccionaris [no hi tracta de l'*Onomasticon*, on la mossarabomania encara és major].

La darrera part de l'obra és dedicada a criticar els llibres de dos pseudosavis defensors del valencià independent del català, treball que l'autora ha considerat amb raó un deure seu per desfer malentesos.

En resum, el llibre que ací anunciem és una valuosíssima i definitiva contribució que els especialistes apreciaran i que ajudarà qualsevol persona culta a aclarir aspectes que s'han embolicat més del compte. La professora Carme Barceló mereix tots els elogis.

Germà COLÓN DOMÈNECH
Universitat de Basilea
Institut d'Estudis Catalans

BOIX-FUSTER, Emili / TORRENS GUERRINI, Rosa M. (ed.) (2011): *Les llengües al sofà. El plurilingüisme familiar als països de llengua catalana*. Lleida: Pagès editors, p. 283.

Les llengües al sofà és, sens dubte, un títol enigmàtic si no fos pel subtítol que l'acompanya: *El plurilingüisme familiar als països de llengua catalana*.¹ Efectivament, el subtítol ens aclareix que el

1. Això només es percep en la coberta del llibre, que diferencia títol i subtítol amb la grandària del tipus de lletra.

llibre no parla de «sofas» sinó de llengües en un àmbit concret: aquell que es plasma habitualment al sofà de casa, que és la «llar de foc» dels nostres dies; això és, la part de la casa² on tenen lloc actualment la majoria de les converses familiars. Ara bé, el tema del llibre no queda totalment resolt amb el subtítol: hem de fixar-nos en la il·lustració de la coberta, on veiem el dibuix de dues figures humanes dient-se mútuament «*Vamos*» / «*Anem*», cosa que ens fa suposar un plurilingüisme en què, com a mínim, hi participen dues llengües: castellà i català. Però quan girem el llibre i consultem la coberta posterior, descobrim que hi ha més llengües implicades: gallec, italià i japonès (també hi descobrim que la il·lustració referida la devem a Rosa M. Torrens, la segona coeditora del llibre). Finalment, no és fins que ens endinsem a les primeres pàgines i assolim l'índex (p. 9), que ens adonem que es tracta d'una sèrie de recerques sobre la *transmissió lingüística intergeneracional* en «parelles» i «famílies»³ lingüísticament *mixtes*; és a dir, que el plurilingüisme es refereix tant al que es dona entre els dos progenitors com al que s'esdevé entre aquests i els seus fills (i entre els mateixos fills si hi ha germans). Fet aquest «itinerari» previ, podem passar avant.

I passem directament a la introducció teòrica del primer coeditor, Emili Boix, botant-nos la «Presentació» de Margarida Cambra, que ens podria despistar en algun punt respecte als continguts reals i l'àmbit territorial del llibre. L'editor Boix ens presenta l'estat de la qüestió respecte a la transmissió lingüística intergeneracional, tant en el nivell de la recerca internacional com en el dels resultats que ja anem obtenint als Països Catalans. En aquest capítol introductor i se'ns deixa clar que l'objectiu de la recerca és qualitatiu: es tracta d'esbrinar la conducta lingüística interna de les parelles en què cada membre és d'una llengua (inicial) i el reflex que això té en l'educació lingüística dels fills. En últim terme, hom pretén donar orientacions «útils» per a les llars de parelles bilingües (p. 35). Segueix aquest capítol teòric, el metodològic, a càrrec de l'editora Torrens, qui ens explicita el tipus d'entrevista (semidirigida, de final obert), els llocs i els contextos socials de la recerca, la tipologia dels subjectes —sempre dones⁴— la guia de comportament dels entrevistadors, la transcripció pragmàtica de les entrevistes i algun altre detall sobre el mètode seguit.

Havent deixat de parlar els editors de l'obra, comencen a fer-ho, als capítols següents, els col·laboradors de cada zona i cada àmbit objecte d'investigació. En total, el llibre conté nou capítols, dels quals, descomptant-ne els dos inicials ja comentats i el que fa d'epíleg, al final, en queden sis, que són els que aporten la recerca aplicada. D'aquests, els tres primers són referits al bilingüisme principal dels Països Catalans, el catalanocastellà, i els tres últims, a altres combinacions (bilingües i trilingües) del català: amb el gallec, amb l'italià i amb el japonès (és clar que en tots aquests casos, sempre hi trobem la intermediació, o «intromissió», del castellà). Aquesta presentació multilingüe causa un efecte enganyós sobre la realitat dels territoris de llengua catalana, talment com si el contingent de castellanoparlants fos equivalent al de gallegoparlants, italo parlants o nipoparlants. Demogràficament, són realitats incomparables, prou que ho saben els editors i els lectors «avisats», però creiem que cal recordar-ho. Així, a part de reunir un nombre de pàgines fins i tot lleugerament inferior, els tres estudis sobre les famílies mixtes castellano-catalanes (90 p.) que els dedicats als altres tres tipus (104 p.), el nombre de subjectes seleccionats per a cada context bilingüe no hi ajuda tampoc: 67 per al bilingüisme català/castellà (38 de Catalunya, 15 del País Valencià i 14 de Mallorca) i 46 per als altres tres (recordem-ho: amb el gallec, l'italià i el japonès).⁵ Ja sabem que tots aquests treballs tenen un caràcter qualitatiu i que la quantitat de persones entrevistades no és rellevant, però si les proporcions s'allunyen excessivament dels universos que representen, correm el perill de fer-nos una idea equívoca de l'objecte d'estudi.

El primer capítol dedicat al nostre bilingüisme per excel·lència, el catalanocastellà, el devem a Fran-

2. Hi fem metonímia: llegiu «sala d'estar».

3. Entre els epígrafs de cada capítol s'alterna en l'ús de *parelles* (i en un cas, *matrimonis*) i de *famílies*.

4. No ho justifica ella sinó Boix en el capítol anterior (p. 32), que ve a dir allò que ja va sentenciar el nostre cronista Despuig (1557): «per ço que les criatures més aprenen de les mares que no dels pares».

5. Al capítol metodològic (p. 44) es donen unes xifres d'entrevistes que no inclouen les parelles nipocatalanes (28), superiors en nombre a les italo-catalanes (10) i, fins i tot, a les gallego-catalanes (8).

cesc Bernat, que estudia la transmissió lingüística en 15 parelles de la Plana de Castelló. Bernat comença justificant la representativitat d'aquesta zona respecte a tot el País Valencià gràcies a la posició intermèdia que presenten els seus índexs de coneixement i usos del català. El que ja no és tan representatiu és la tipologia educativa i laboral de les entrevistades, totes les quals treballen fora de la llar, i amb predomini de les feines de nivell elevat. La majoria d'aquestes dones, que parlen per les seues parelles, són de llengua castellana primera, dada de què ja és més difícil conèixer-ne la representativitat. Però bé, l'objectiu del treball és recopilar les declaracions de les entrevistades sobre el comportament lingüístic al si de les respectives parelles (mixtes). I el resultat és que, malgrat que la majoria dels marits són catalanoparlants, la llengua de la parella és sempre el castellà. Només en els casos excepcionals en què les mares són les catalanoparlants, el català és transmet més als fills. A més a més, hi col·labora el fet de dur els fills a escoles de línia en català, on els mestres solen aconsellar als progenitors que cadascun empre la seua llengua primera amb els fills. Tota aquesta casuística la relaciona Bernat amb les ideologies identitàries que es declaren en el curs de les entrevistes. El treball es complementa molt bé amb una sèrie de quadres que esquematitzen els resultats de l'enquesta.

El segon capítol tracta el mateix cas però situat a Catalunya. El seu autor, Josep Ballarín, presenta les conclusions del seu estudi a partir de 38 subjectes residents a Barcelona i en altres quatre poblacions de la seua àrea d'influència. Les característiques de les informadores són semblants a les de la mostra valenciana atès que una mica més de la meitat tenien estudis universitaris. A partir d'ací tot són diferències amb el treball de Bernat, perquè Ballarín planteja la seua anàlisi dels resultats de manera diferent, cosa que sobta entre dues enquestes pertanyents a un mateix projecte.⁶ Per exemple, Ballarín, gràcies a un nombre superior de subjectes, pot oferir algunes quantificacions, com ara que un 26'3% de les entrevistades de llengua inicial castellana convergeixen cap al català com a llengua de relació en parella, mentre que les catalanoparlants inicials que practiquen la convergència cap al castellà són un 75%. Això vol dir que el castellà domina com a llengua de la parella. Però no com a llengua amb els fills, ja que un 63'1% de les mares d'origen castellanoparlant adopten el català amb els fills. És a dir, el català tendeix a créixer com a llengua de futur, com ja ens vénen dient de fa unes quantes onades totes les enquestes passades a Catalunya sobre el tema.

El tercer capítol acaba el recorregut pels tres territoris principals dels Països Catalans amb la descripció del cas de Mallorca; ara és a càrrec de tres autors: Miquel Gomila, Joan Melià i Sílvia Oliver. El nombre d'entrevistes ha estat de 14, repartides entre la capital, Palma, i Felanitx, un municipi de l'extrem sud-est de l'illa. Les característiques de les informadores tornen a ser similars, ara fins i tot amb una major especialització: la meitat són professors; no debades, hom hi va arribar a través dels centres escolars on exercien o eren mares d'alumnes. Aquest capítol, encara que sembla que ha estat coordinat amb l'anterior (el de Catalunya) per a presentar els resultats d'una manera uniforme (successió dels mateixos apartats), introdueix variants que sorprenen: per exemple, el quadre final (Apèndix I), molt similar, fa modificacions respecte a l'anterior que també dificulten la comparació.⁷ D'altra banda, al principi, es donen unes raons per a justificar la interrupció de la transmissió intergeneracional del català (el secessionisme mallorquí i la immigració castellanoparlant) que no estan sustentades en les declaracions de les persones entrevistades. A pesar d'aquesta introducció al seu capítol, els autors abunden més en la informació derivada del contingut de les entrevistes; així observem que la tendència és al domini del castellà com a llengua de la parella i que cada progenitor usa amb els fills la seua llengua primera. Tanmateix, la llengua d'interacció al si de la parella acaba sent decisiva en els usos lingüístics dels fills.

6. No sabem si es refereixen a aquest problema les paraules de Torrens al capítol metodològic: «Cal considerar també que l'extensió geogràfica del projecte juntament amb la dificultat de trobar entrevistadors formats, ha determinat algunes mancances de contingut que s'observen a posteriori (País Valencià)».

7. És només un detall però també col·labora a pertorbar la visió comparativa que necessitem: la llengua que en el quadre de Catalunya s'anomena castellà (amb l'abreviatura *cast.*), en el de Mallorca, esdevé «espanyol» (amb l'abreviatura *E*).

Aquests tres primers capítols, que són els que hem de considerar fonamentals en el llibre (per les raons exposades més amunt), van resumits i comentats al final en un epíleg que signa Jaume Farràs. Aquest colofó, però, presenta els capítols amb un ordre diferent al de la successió que hem vist al cos del llibre. Així, Farràs parla en un primer apartat de totes les classes de parelles mixtes que s'han estudiat a Catalunya: català/castellà, gallec/català (i castellà), italià/català (i castellà) i japonès/català (i castellà). D'aquesta manera, Farràs torna a causar-nos l'efecte que criticàvem al principi d'aquesta ressenya: que totes aquestes menes de parelles mixtes són (demogràficament) equivalents (a Catalunya). L'epíleg es clou amb els capítols que anomena de la Plana de Castelló (en representació de *València [sic]*⁸) i de les Illes Balears (en realitat, de Mallorca, com hem vist). Ens crida l'atenció que l'autor es prengui la llibertat d'atribuir la castellanització del País Valencià als «amplis moviments migratoris» dels «anys seixanta del segle passat» (p. 263) i als «imperatius feixistes del *hable en cristiano*» (p. 264) quan la bibliografia sobre el tema, citada en capítols anteriors, aclareix que el procés arrenca en el segle XIX i per raons ben diferents.⁹ Ja no ens crida tant l'atenció que Farràs atribueixi la introducció del castellà en família a les Illes Balears a motivacions similars a les que assigna al País Valencià (p. 265-266) perquè això ja ho deien els mateixos autors del capítol sobre Mallorca, com hem pogut comprovar. En conjunt, són unes conclusions molt literaturitzades, amb abundància de tòpics, en compte de proveir-nos amb una síntesi útil de les dades aportades pels investigadors de cada capítol.

Pel que fa als tres capítols dedicats a les parelles mixtes amb gent d'altres procedències diferents a la castellana, potser només seria significatiu el cas gallec, atès que la població d'aquest origen a Catalunya tenim entès que assoleix un cert relleu estadístic. Ara bé, els autors d'aquest capítol, Sabela Labraña i Iago González, no ens en donen les dades: es limiten a dir-nos que els gallecs arriben a Catalunya en els anys cinquanta i seixanta, sumats al contingent castellanoparlant que s'hi estableix pels mateixos anys. Però resulta que, de les vuit entrevistes que fan, tres són amb residents gallecs a Mallorca, on sospitem que no hi ha una colònia gallega massa important. En un altre ordre de coses, tornem a trobar-nos amb un predomini del mateix sector social entrevistat en els capítols anteriors: professionals de l'educació, de la medicina, de l'administració, etc. Ens preguntem fins a quin punt aquest sector és representatiu del contingent de gallecs immigrants i, per tant, fins a quin punt són representatives les actituds que mostren envers el català pel fet de moure's en uns ambients molt diferents dels sectors immigrants clàssics.¹⁰ En tot cas, la contribució valuosa que fa aquest capítol a la temàtica del llibre és la de d'explicar els encontres trilingües (català+gallec+castellà) que es donen a les famílies en lloc dels bilingües dels capítols anteriors, atès que el castellà és, com a mínim, segona llengua tant de catalanoparlants com de gallegoparlants inicials.¹¹

Aquesta mateixa contribució, la de donar compte del trilingüisme familiar, és la que trobem en els dos capítols següents, el de Rosa M. Torrens sobre les parelles mixtes amb l'italià, i el de Makiko Fukuda sobre les parelles amb el japonès. I aquest trilingüisme té un vector comú, que és el paper que hi desenvolupa el castellà, com a llengua «pantalla» entre el català i la resta de llengües del món amb les quals podria entrar en contacte. L'observació d'un possible canvi en aquest sentit, que només ens podrien

8. Interpretem que deu voler dir 'País Valencià'.

9. Però tampoc no se salva el mateix autor quan es limita a resumir el capítol sobre el País Valencià perquè suscita la confusió amb el mot *hinterland*, que significa 'rerepaís', per a referir-se al paper 'intermedi' que representa la Plana de Castelló.

10. Fins i tot, entre les entrevistades, n'hi ha una que forma part d'una parella de professors de filologia sensibilitzats amb la temàtica de les llengües minoritzades (p. 168).

11. A nivell ja de detalls, hem de lamentar en aquest capítol dues «esllavissades». La primera és el maneig inadequat d'un concepte lingüístic, el de *canvi de codi*, usat amb l'accepció genèrica de 'canvi de llengua' en compte del d'alternança de llengües al si d'un mateix període sintàctic (S. Poplack, 1980: «Sometimes I'll start a sentence in Spanish y termino en español: Towards a typology of code-switching», *Linguistics*, 18, p. 581-618). La segona és una interferència morfosintàctica del gallec en el català, com és l'ús del passat perifràstic («fins ara *van passar*...») en lloc del perfet («fins ara *han passat*...») quan s'empra per a referir-se a un marc temporal dins el qual encara ens trobem (p. 174).

subministrar els estudis longitudinals, seria força útil per a conèixer l'evolució del català com a llengua sociolingüísticament autònoma. Pel que fa al capítol de Torrens, comença fent un resum demogràfic de la presència d'italians a Catalunya, fet que posa en evidència el capítol anterior (sobre els gallecs) i el següents (sobre els japonesos), que no fan aquesta aportació. Això palesa un cop més la manca d'homogeneïtat que ja hem observat entre els tres primers capítols (els dedicats al País Valencià, Catalunya i Mallorca). De tota manera, Torrens només ens informa que els italians representen un 4'1% entre els «estrangers» residents a Catalunya (els primers són els marroquins, amb un 19'5%). Ens caldria saber ara quina proporció suposa això respecte a la totalitat de la població per a valorar-ho adequadament. Ja ha quedat clar que aquest volum té uns objectius de tipus qualitatiu, però hem d'insistir en la necessitat que els objectes d'estudi que utilitzem tinguin una «existència» mínimament perceptible a les comunitats de parla que investiguem.

En suma, malgrat les crítiques puntuals que hem abocat a diferents capítols del llibre i alguna altra de general, com ara la manca d'una presentació harmònica i amb possibilitats de comparació entre uns capítols i altres, considerem que aquest volum editat per Boix i Torrens té el valor d'haver fet una primera passa en una mena d'estudi poc transitat a nivell general dels Països Catalans: el de la recerca de la transmissió lingüística intergeneracional en l'àmbit familiar. Ara cal llimar alguns aspectes, com la presumpció que les famílies mixtes són les úniques d'interès per a afrontar aquest tema o l'heterogeneïtat metodològica entre els diferents territoris i col·laboradors. Però ja sabem que els qui enceten un nou camí corren sempre el risc d'ensopegar amb molts entrebancs. Esperem haver contribuït amb aquesta ressenya a aplanar aquest camí i que tant els mateixos autors que han participat en aquest llibre com d'altres que s'hi animin a partir d'ara, puguin anar continuant-lo amb noves aportacions per a comprendre millor tota la fenomenologia relativa al plurilingüisme familiar.

Brauli MONTROYA ABAT
Universitat d'Alacant

CARRERA, Aitor (2011): *L'occità. Gramàtica i diccionari bàsics. Occità referencial i aranès*. Lleida: Pagès editors, 276 p. (Garona Estudis, 6)

Aitor Carrera s'es impausat en pauc d'ans coma una figura màger de la lingüística occitana e, en particular, coma lo pus grand especialista de l'occitan aranés. Tot romanista o sap: l'aranés es una varietat de l'occitan, pertanhent al dialècte gascon, que se parla dins la Val d'Aran; e la Val d'Aran es lo sol territòri d'Occitània ont l'occitan es lenga oficiala gràcias al Regim especial d'Aran, autreat en 1990 per la comunautat autonòma de Catalonha, dins l'encastre de l'estat espanhòl. Carrera nos ofrís un bèl manual d'introduccion a la lenga occitana, redigit en catalan, per un public catalan. Conten una presentacion actualizada amb fòrça aspèctes sociolingüistics e dialectologics, mai una gramatica e un diccionari de basa. La gramatica e lo diccionari tractan en detalh las doas varietats de l'occitan que los catalans sòlon rescontrar: l'occitan estandard general e l'occitan aranés. Mas las autras varietats diatopicas son pas oblidadas e Carrera expausa tanben lors traches essencials. Aquel libre es la seguida, l'expansion e lo complement logic de l'excel·lenta *Gramatica aranesa* del meteís autor (Carrera, 2007). En mai d'aquò, s'apièja sus los melhors estudis descriptius de l'aranés, coma lo de Coromines (1990).

L'obratge s'organiza en sièis partidas.

La partida I es una presentacion concisa que justifica la necessitat del libre dins lo panorama actual dels estudis occitans. D'efièch, es lo primèr libre que compara sistematicament l'occitan aranés amb l'occitan estandard dins una vision englobanta de la lenga. Carrera se referís als documents que fan autoritat per fixar la nòrma de l'occitan, çò es: l'òbra del filològ Loís Alibèrt (1935, 1966) e las precisions del Conselh de la Lengua Occitana (publicadas de 1996 a 2007). L'autor explica (p. 10-12) son emplec del tèrme *occitan referencial* per designar l'occitan estandard general segon l'exemple de Peire Bèc (1972), lo grand pionèr de l'estandardizacion, mas mençonca l'existéncia de tèrmes equivalents coma *occitan*